

ДОТРИМАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ (ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОМБУДСМЕНА)

Дідковська І.О. (м. Київ)

Анотація

В статті дається аналіз дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні на основі соціологічних досліджень

Ключові слова

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ, ГРОМАДСЬКА ПОЛІТИКА, ВІЛЬНЕ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ, ВИБОРИ, ВИБОРЧЕ ПРАВО, СВОБОДА СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЇ, МОРАЛЬНІСТЬ, ДЕМОКРАТІЯ, ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Вступ

Процес становлення прав людини ще й досі носить проблематичний характер, набуваючи або релігійно-етичного, або політико-соціального забарвлення. Необхідність законодавчого визначення прав людини та осмислення взаємовідносин людини, суспільства та держави в усі часи стає передумовою суспільно-політичних змін. Україна декларативно в Основному Законі встановила перелік прав та свобод людини й громадянина, які в сучасному світі визнаються найвищою суспільною цінністю. При цьому рівень демократії напряму залежить від того, наскільки декларативне право втілюється у життя та на якому рівні воно усвідомлюється суспільством. На рівні теоретичного осмислення права людини й громадянина становлять єдину систему та класифікуються як особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні, при цьому, в залежності від ситуації, вони можуть взаємопоєднуватись.

Мета статті:

- дати аналіз дотримання прав та свобод людини в Україні;
- вивчити зарубіжний досвід вивчення даної проблеми.

Обговорення проблеми

На сьогодні в українському суспільстві проблема реалізації прав та основних свобод людини й громадянина залежить від правової свідомості суспільства та моральної зрілості кожної особи, реальних соціально-політичних умов країни, особливостей функціонування державних та громадських інститутів, ментальності та ряду інших чинників, які забезпечують реалізацію конституційних норм. До джерел вивчення аспектів дотримання політичних прав людини і громадянина в Україні відносять нормативно-правову базу: Конституція України, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року та протоколи до неї, Варшавська Декларація 2000 року тощо.

Також у статті були використані результати дослідження дотримання політичних прав людини й громадянина, проведеного українським Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та

відображені у трьох щорічних та спеціальних доповідях. Враховуючи важливість дотримання політичних прав у демократичній державі, кожна доповідь містить ретельний аналіз стану їх (політичних прав) забезпечення. Були вивчені та враховані погляди на політичні процеси, що відбуваються у суспільстві, закордонних та вітчизняних науковців й політиків.

Права людини у будь-якій державі встановлені або на конституційному рівні, або на рівні застосування звичаєвого чи прецедентного права, при цьому ми можемо визначати рівень демократії відповідно до факту реалізації таких норм. Відомий вчений у галузі конституційного права Герман Шварц зазначав, що одним з основних обов'язків розробників основного закону є конституційне закріплення ефективного захисту задекларованих прав людини [1]. При цьому основною ідеєю конституційного захисту прав людини є встановлення дієвого механізму, який включає в себе діяльність як державних, так і недержавних інституцій. Безумовно, кожна нова конституція закладає в тій, чи іншій мірі перелік прав людини, але основне завдання законотворчого органу полягає в конституційному визначенні органів, які практично сприяли дотриманню прав людини, а в відповідних випадках – захисту та поновленню порушеного права. З огляду на таку необхідність багато країн ввели посаду омбудсмена, який здійснює моніторинг за дотриманням прав людини, виявляє порушення та своїми діями сприяє усуненню таких порушень. Діяльність омбудсмена базується на методах неімперативного впливу на порушника, чим створюється прецедент толерантного вирішення справи. До кола об'єктів діяльності омбудсмена відносять усі конституційно закріплені права людини, серед яких особливу групу становлять політичні права та свободи. Чому ми їх виокремили в особливу групу? З тих причин, що на підставі реалізації саме політичних прав, громадянин країни може впливати на політичні процеси, які становлять основу усього соціально-економічного розвитку суспільства. На сьогоднішній момент існує базовий перелік прав (на які орієнтуються європейські країни), що містить обов'язкове посилення на активні політичні права. При цьому політика сприймається як шлях, на якому слід як реалізовувати власні інтереси, так і поступатися ними [2].

Політичні права є похідним поняттям від поняття політика, яка може мати декілька „облич” - державна політика, громадська тощо. На погляд Дейвіда Метьюса громадська політика не відповідає загальноновизнаному визначенню політики з точки зору її (політики) суб'єктів, адже в такому випадку саме громада впливає на визначення політичних напрямків розвитку суспільної системи. Автор статті наполягає на тому, що політика свідомої громади полягає у повноцінному спілкуванні її членів (громадян) у вигляді політичних дискусій щодо вирішення існуючих нагальних проблем або формування напрямків розвитку [3].

З огляду на це слід дати визначення політичним правам людини й громадянина, які полягають у певних суб'єктивних можливостях брати участь у громадському і державному житті; тобто, політичними слід вважати права на вільне волевиявлення під час виборів, референдумів та інших форм безпосередньої демократії (ст.71 КУ); право на свободу слова, думки, інформації та вільне вираження поглядів; право на свободу світогляду та віросповідання; право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Тобто, таким чином громадянин має можливість, за умов демократичного розвитку суспільства, впливати на діяльність державних органів та громадських організацій політичного спрямування. На думку Рабіновича П.М., така участь полягає у праві на громадянство та правосуб'єктність, участі у формуванні представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, участі у державному управлінні суспільством, створенні та участі у діяльності громадських організацій та об'єднань, державному захисті від порушень прав і свобод людини [4].

До політичних прав і свобод людини належать свобода пересування, вибору місця проживання та право вільного залишення території України за умов законного перебування в ній. Це право закріплено у ст.33 Основного Закону та відповідає вимогам ст.13 Загальної декларації прав людини, ст.12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та одній з чотирьох основ функціонування Європейського Союзу. Перелік умов, за яких громадянина може бути обмежено у реалізації цього праві, встановлює Закон України „Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України”. Слід зазначити, що перелік даних умов є чітко вичерпним та усувається після закінчення строку їх дії (виконання зобов'язань, винесення рішення по судовій справі та проведене його виконання тощо).

Особливої уваги слід надати праву на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Розвинута система громадських об'єднань є гарантом активної участі громадянського суспільства у політичному житті. Громадські об'єднання утворюються з метою консолідації зусиль у досягненні поставленої мети, при цьому цілі об'єднання громадян повинні не суперечити вимогам ст.4 Закону України „Про об'єднання громадян”, а саме зміна шляхом насильства конституційного ладу, підриг безпеки держави тощо [5].

Закон встановлює, що право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини та чинним законодавством України, при цьому держава створює рівні для всіх умови розвитку політичної та громадської активності. Об'єднання громадян створюються для спільної реалізації громадянами своїх прав та свобод без мети отримання прибутку та, в залежності від мети діяльності можуть існувати як політична партія або громадська

організація (ст.1 Закону). В чому полягає їх відмінність? Політична партія створюється з метою участі у формуванні та реалізації державної політики, а громадська організація – для задоволення та захисту спільних інтересів, які лише опосередковано торкаються політики (соціальні, економічні, спортивні, культурні тощо). При цьому політична партія – це добровільне об'єднання громадян, що має чітку структуру і постійний характер діяльності, виражає політичну волю своїх членів та прибічників, ставить основними завданнями участь у виборі політичного курсу, формуванні органів державної влади й управління, здійсненні влади через своїх представників в органах влади [6].

Безумовно, політична партія є одним з найважливіших компонентів політичного життя суспільства, адже, об'єднавшись у політичні партії, громадяни таким чином впливають на політичну ситуацію у суспільстві, намагаючись створити таку модель політичного процесу, яка б дозволила максимально реалізувати обрану стратегію. Визначивши своє ставлення до існуючого устрою та режиму, найчастіше політична партія розробляє та прикладає зусиль до реалізації свого бачення розвитку суспільно-політичних відносин. В залежності від мети громадського об'єднання (політична партія або громадська організація) воно утворюється з всеукраїнським, місцевим та міжнародним статусом, при цьому політична партія може діяти лише з всеукраїнським статусом. Участь у політичних партіях можуть приймати лише громадяни України, які досягли 18 років та є деліктоздатними особами. На відміну від встановлених законом вимог до створення політичних партій, засновниками громадських організацій можуть бути будь-які особи, які досягли 18 (а в окремих випадках – 15) років, а членами – з 14 років. З метою захисту трудових та соціально-економічних інтересів громадяни мають право об'єднуватись у професійні спілки, які здійснюють нагляд та контроль за дотриманням законодавства в сфері охорони праці, соціального обслуговування робітників на виробництві тощо.

Діючи незалежно від держави, громадські об'єднання впливають на державні інститути та захищають громадське життя від безпідставного втручання держави. Саме тому законом не дозволяється створення політичних партій в органах виконавчої та судової влади, виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, державних підприємствах та інших державних установах.

Даючи аналіз такому політичному праву як праву на вільне волевиявлення під час виборів, зазначимо, що вибори є демократичним способом здобуття влади та головним механізмом, що забезпечує процес функціонування соціального представництва [7]. Тобто, таким чином громадянин обирає свого представника, який, в ідеалі, повинен лобювати інтереси цього громадянина в органах влади. Досить довгий час політична активність українця виявлялась не у формі політичного діалогу, а шляхом доведення до влади своїх інтересів через різноманітні

форми вуличного радикалізму й конфронтаційного громадянського протистояння [8].

В зв'язку з підвищенням політичної активності українців ми можемо констатувати бажання суспільства вдаватися до конструктивного політичного діалогу, який полягає у реалізації свободи слова, проведенні референдумів з особливо принципових питань, незалежності ЗМІ, вільне волевиявлення під час проведення виборів тощо. Право брати участь в управлінні державними справами, всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним відображене у ст. 38 Конституції та повністю відповідає п „а” ст.25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (участь, відповідно до законодавства, у веденні справ як безпосередньо, так і через представника). Право на управління державними справами громадяни реалізують за допомогою інститутів прямого народовладдя – проведення всеукраїнських та місцевих референдумів. В свою чергу право обирати та бути обраним є основою формування органів державної влади та носить владоутворюючий характер, при цьому право обирати у громадян України виникає з досягненням 18 років, а право бути обраним – з 21 року (виняток – вибори з 18 років до місцевої Ради) та за умови проживання в Україні останні 5 років. Відносно засад державної служби, то вона регулюється Законом України „Про державну службу” від 16 грудня 1993 року.

Отже, враховуючи вищезазначене, є зрозумілим, що одним з найважливіших політичних прав є право на вільне волевиявлення, яке здійснюється через форми безпосередньої демократії, а саме – через проведення виборів та референдумів. Згідно ст.71 Конституції України вибори до державної влади та місцевого самоврядування відбуваються шляхом таємного голосування на загальній, рівній прямій основі. Такі засади відповідають ст.3 Протоколу №1 до Конвенції 1950 року.

Те як саме проводяться вибори – чесно, відкрито, неупереджено чи заангажовано, з використання заходів примусу чи „темників”, віддзеркалюється рівень демократії в країні. Відповідно до Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” український омбудсмен є незалежною та деполітизованою інституцією, що дає змогу йому здійснювати моніторинг за дотриманням цієї категорії політичних прав людини. При цьому, як зазначає Карпачова Н.І., вона не втручається в політичну боротьбу на боці будь-кого з кандидатів. Моніторинг, проведений Уповноваженим за період незалежності нашої держави встановив, що до президентських виборів 2004 року інтерес до реалізації виборного права почав згасати та коливався на межі 71% - 69% [9].

Слід зазначити, що досить довгий час у суспільстві існувала думка щодо неможливості впливати на результати виборів та порушення політичних прав людини на вільне волевиявлення, які носять

систематичний характер. Саме тому, з кожним роком тенденція виражати свою волю через проведення виборів втрачала зацікавленість у суспільства.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, проводячи, моніторинг дотримання виборчого права людини, систематизувала виявлені порушення, якими були:

- безпідставні відмови чи зняття з реєстрації кандидатів в депутати;
- неможливість взяти участь у голосуванні через відсутність прописки;
- порушення умов проведення виборчої агітації;
- незабезпечення принципу рівних можливостей у ЗМІ;
- зловживання посадовими особами своїм службовим становищем;
- адміністративний тиск на кандидатів у депутати та виборців;
- застосування насильства стосовно учасників виборчого процесу;
- незабезпечення умов для нормального голосування у день виборів;
- порушення права на таємне голосування [9].

Безумовно, такі порушення суттєво впливають на результати проведення виборів. Виходом в даній ситуації, на думку багатьох науковців та фахівців, стане удосконалення законодавства, яке регулює виборчий процес та наближення його до міжнародних та європейських стандартів, а саме: запровадження Єдиного реєстру виборців України; забезпечення системи голосування тих виборців, які фізично не можуть з'явитись на дільницю; встановлення чіткої системи юридичної відповідальності для членів виборчих комісій усіх рівнів та за втручання посадових осіб у законодавчий процес; встановлення у законодавстві можливості ефективного контролю з боку незалежних посадових осіб, представників міжнародних організацій, ЗМІ тощо.

Захист прав людини на інформацію, свободу думки і слова, на вільне висловлення своєї позиції є пріоритетними при розбудові демократичної держави і громадянського суспільства. Відповідно до ч.2 ст.34 Конституції України таке право може здійснюватись шляхом зберігання, використання та поширення інформації на свій вибір. Обмеження встановлюється у випадках запобігання розголошення конфіденційної інформації, для захисту честі та репутації тощо. Чіткі критерії, що регламентують забезпечення прав на інформацію, встановлені у Законі України „Про інформацію” від 02 жовтня 1992 року, де під інформацією розуміють документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі й навколишньому середовищі; також є визначеними джерела інформації, статус учасників інформаційних відносин, регулюється доступ до інформації тощо. Чинне законодавство України встановлює рівні для усіх права і можливості в отриманні інформації для реалізації суб'єктами своїх прав і законних інтересів. Міжнародна спільнота для врегулювання права на інформацію використовує ряд нормативних актів, як то: як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Заключний

документ Конференції з безпеки і співробітництва в Європі (Відень, 1989 р.), документи Копенгагенської (1990 р.) та Московської (1991 р.) сесій Конференції з людського виміру, Бангалорські принципи 1988 р., Принципи доступу до інформації, вироблені Міжнародною федерацією журналістів. Під час проведення моніторингу за реалізацією права на свободу слова, інформації та вільного виявлення поглядів, Уповноважений неодноразово відзначала зростаючу тенденцію позбавлення права на достовірну та неупереджену інформацію, можливість вільно висловлювати свою думку, тобто – брати участь в управлінні державними справами та контролювати діяльність урядових структур [9].

В ідеалі ЗМІ повинні виступали гарантом донесення до людини об'єктивної та неупередженої інформації, за наявності можливості ознайомитись з думкою кожної з сторін будь-якого політичного, соціального та іншого процесу. До недавнього часу ми спостерігали активне використання мас-медіа кланово-олігархічними або відомчими утвореннями для власних інтересів. Сьогодні, певна річ, ми не зможемо назвати ЗМІ повністю демократичними; існує нагальна потреба в створенні громадського телебачення, яке відобразатиме інтереси українського суспільства. Також слід зазначити проблему захисту професійної діяльності журналістів, що можливо за умов належної роботи правоохоронних органів та неупередженого застосування судами України норм національного та міжнародного права у цій галузі. Значним кроком у цьому напрямі, на думку українського омбудсмена, стало проведення у Верховній Раді України 4 грудня 2002 р. парламентських слухань “ Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні”. Проте, реально оцінюючи ситуацію, яка склалася в країні, у своєму виступі на цих слуханнях Уповноважений наголосила, що “проблема прав і свобод людини, яку так сміливо висвітлюють деякі журналісти, в багатьох регіонах України все ще є забороненою темою. Існують цілі регіони, де ані на газетних шпальтах, ні в ефірі не знайдеш і не почуєш жодного слова про права і свободи людини. Місцеве чиновництво вважає редакції своїми вотчинами, а журналістів – просто кишеньковими піарщиками. Проте журналістам подітися просто нікуди. Адже журналіст, який потрапив у немилість до місцевого керівництва, стає в таких випадках щонайменше безробітним. За таких принизливих умов доводиться працювати саме тим журналістам, інформацією яких користується понад 70 відсотків населення нашої держави” [9].

Ще однією проблемою, яку сьогодні слід вирішувати, є проблема „моральності та національності” донесеної інформації до читача друкованих видань (книги, журнали, підручники, періодика, аналітичний матеріал тощо). не слід забувати, що на початок 1991 року кожна родина передплачувала до 5 видань, сьогодні ця цифра становить близька пів видання на сім'ю. Причинами такого занепаду є законодавча

недосконалість – відсутність системи пільг, свобод, що призвело до пошуку інвестування видання, а тому й певного „стратегічно-замовного” забарвлення. Не секрет, що „жовта преса” та телебачення доносили інформацію до спільноти з врахуванням інтересів своїх власників, уникаючи при цьому розгляду дійсно актуальних проблем, існуючих у суспільстві.

Фахівці стверджують, що близька 70 % українців сприймають саме ту інформацію, яка надається ЗМІ. Проведені парламентські слухання „Суспільство, ЗМІ, влада: свобода слова і цензура в Україні” стали причиною проведення ряду перевірок законності „активної діяльності” державних посадових осіб; результати таких перевірок не були надані громадськості. На думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в нашій державі існує ганебна „тіньова” цензура, яка здійснюється методами прихованого системного тиску на ЗМІ, і як наслідок, - недоведення до громадськості правдивої інформації [10].

Уповноважений зазначає, що у забезпеченні права громадян на отримання інформації велику роль відіграє Інтернет, з огляду на відсутність цензури, оперативність та багатовекторність донесення інформації до пересічного громадянина [11].

Незважаючи на те, що обсяги інформаційних ресурсів українського Інтернету відстають від європейських та навіть російських, все більше українців знаходять там для себе якісні аналітичні матеріали, електронні версії друкованих видань, спілкуються на Інтернет - форумах та отримують незалежну, неупереджену інформацію щодо політичних подій у суспільному житті. Не можна не погодитись з теоретиком Джей Роузен, на думку якої, демократія вимагає вільної преси і свободи слова, при цьому уряд не має право контролювати написане та кидати людей за ґрати за їх переконання. Свобода слова є політичне благо мислячих громадян, які виховані на засадах демократичної культури [12]. Новим фактором демократії, як найстарішої форми врядування, називають засоби масової інформації. ЗМІ сьогодні є настільки важливими, як і усі гілки державної влади, на діяльність яких впливають мас-медіа [13].

На думку українського омбудсмена без реалізації такого політичного права як свобода слова, неможливо втілити в життя інші політичні та громадянські права і свободи, гарантовані Конституцією; свобода слова є запорукою забезпечення інших свобод [9].

Особливої уваги слід звернути на реалізацію такого політичного права, яке восени-взимку 2004 року змінило пріоритети у нашому суспільстві. Мова йдеться про право на мирні збори, проведення мітингів та демонстрацій. Зміст ст.39 Конституції України відповідає положенням міжнародних договорів: ст.20 Загальної декларації прав людини („кожна людина має право на свободу мирних зборів”) та ст.21 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (право на мирні збори) та, в свою чергу, зобов'язує організаторів проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій завчасно сповіщати про це органи виконавчої влади чи

органи місцевого самоврядування. Такий обов'язок гарантує можливість влади втрутитись у разі, коли заходи спрямовані на заборонені законом цілі. У Основному Законі встановлено: обмеження встановлюються судом лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку; але з огляду на те, що судова система вимагає негайного реформування, можна передбачити, скільки рішень було винесено не на користь громадян, які збирались реалізувати означене право.

При рішенні провести мітинг, похід, демонстрацію тощо, за умов отримання дозволу від відповідних державних структур, громадяни можуть отримувати у користування громадські приміщення, широко розповсюджувати відповідну інформацію з використанням ЗМІ. Особливого резонансу набули події 2001 року, які висвітлили проблеми та недосконале законодавче врегулювання забезпечення прав і свобод громадян України на мірні збори, мітинги та демонстрації. Події чітко відобразили соціальну-політичну кризу у суспільстві та повну безвідповідальність посадових осіб. Політичне протистояння опозиційно налаштованих громадян та працівників міліції призвело до напруженої ситуації у суспільстві. Провадження, відкрите Уповноваженим, та проведені його службою перевірки засвідчили перевищення службових повноважень правоохоронними органами та порушення конституційних прав громадян. Відповідно до ст.3 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини ніхто не може зазнати жорсткого, нелюдського поводження чи покарання; ст.5 Конвенції та законодавство України встановлює обов'язок звільнити людину з-під варті у разі, коли на протязі трьох годин органи внутрішніх справ не передали матеріали справи до суду за відсутністю складу правопорушення.

Омбудсмен зазначила, що з огляду на здійснений моніторинг означеного провадження, були виявлені факти масових систематичних порушень конституційних прав громадян, особливо нехтувались презумпція не винуватості та недоторканість [10].

Право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів закріплене у ст. 40 Основного Закону та відноситься до категорії політичних прав людини. Реалізація цього права є гарантією встановлення зворотного зв'язку державного апарату та участі громадян в управлінні державними справами. Відповідно до Закону України „Про звернення громадян” від 2 жовтня 1996 року існує три види звернень: пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) та скарги. Об'єктами оскарження в даному випадку можуть виступати як дії державних управлінців, так і їх бездіяльність, які негативно впливають або порушують права людини. До речі, закон встановлює заборону розголошувати одержані відомості про особисте життя громадян, що подали письмове звернення, без їх на то згоди та регламентує проведення розгляду справи не більше одного місяця.

Перманентне коливання відсоткового показника звернень громадян до органів державної влади з одного боку вказує на підвищення політичної свідомості, а з іншого – на погіршення соціального-економічного стану. Як показує досвід, переважна кількість звернень надходить від соціально уразливих слоїв населення (пенсіонери, багатодітні сім'ї, працівники бюджетної сфери). Відповідно до моніторингу, проведеного українським омбудсменом, третина усіх скарг стосується порушення прав людини судами, 15 % скарг відносять до порушень у діяльності та бездіяльності правоохоронних органів [11].

Виходячи з того, що ст.3 Основного Закону встановлює обов'язок держави утверджувати та забезпечувати права та свободи людини, показник зростаючої кількості скарг на дії органів та посадових осіб державної влади вказують на грубе порушення цього конституційного принципу. Сучасне переосмислення цінностей, що існують у суспільстві, стало початком відродження духовного суверенітету та реалізації такого політичного права як права громадян України на свободу світогляду та віросповідання. На міжнародному рівні такі положення врегульовані у ст.18 Загальної декларації прав людини, у ст.9 Конвенції 1950 року, у ст.18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на ґрунті релігії і переконань та відповідають позиції ст.35 Основного Закону України. Чинне законодавство України відповідає демократичним вимогам та має також в активі Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 року та Закон України "Про альтернативну (невійськову) службу" від 12 грудня 1991 року. На сьогоднішній момент релігійні моральні настанови є тим стрижнем, який додасть наснаги у перебудові усіх сфер суспільного життя країни.

Підсумовуючи вищенаведене, відзначимо, що задекларованість демократичних принципів розвитку України, ще не означає їх реалізацію на практиці, - це повинно відбутися на підставі впровадження та захисту демократії усіма гілками державної влади. Причин тут може бути досить багато, але ми зупинимось на українській ментальності та наявності невеликого досвіду державності України. Залишки „радянської людини” створили таку систему сприйняття права, моралі і демократії, відповідно до якої політичні та соціальні зміни сприймаються упереджено. Слід запитати, чи наявна відповідальність українських громадян відносно поваги до чинного законодавства та державних інституцій та чи готовий пересічний українець приймати активну участь у формуванні державної політики? Саме тому, на думку Вільяма А. Голстона, посткомуністичні режими не можуть сприймати свободу як належне, а тому їм потрібні інституції для захисту основних особистих та політичних прав. Зміни, за таких умов, можливі, але - за активної участі кожного суб'єкту процесу здобуття волі [14]. До того ж несформованість основ державного будівництва призвела до негативних наслідків у державотворенні

України та безсистемності під час проведення соціальних, економічних та політичних реформ у суспільстві.

Науковці при аналізі змін, що відбуваються у суспільстві, досить часто звертаються до проблеми спрямованості та суті соціально-політичного розвитку, використовуючи при цьому такі підходи як цивілізаційний, формаційний, соціокультурний, функціональний тощо. Якщо звернутись до концепції політичного розвитку М. Вебера, відзначимо, що баланс між політичним розвитком та інституціоналізацією є фактором попередження розвалу суспільства і неконтрольованих змін та передбачає розвиток сильних політичних інститутів, контроль участі мас у політиці й стабілізацію політичного устрою. Тобто, основою розвитку суспільства слід вважати раціоналізацію діяльності людей, інститутів та організацій; при цьому основною вадою, яка заважає такому розвитку є нехтування ціннісною раціональністю. Такої ж думки дотримувався американський вчений С. Хантінгтон, який провідну роль у здійсненні суспільно-політичних перетворень відводив державі [15.] Ось чому держава повинна зайняти домінуючу позицію щодо реалізації усіх прав та свобод сучасної людини з врахуванням існуючого розвитку. Така позиція повинна аргументуватись на законодавчому рівні та сприйматись кожною людиною свідомо, адже держава – це, врешті-решт, ми з вами. Але з огляду на те, що на певному етапі розвитку людства виникла потреба врегульовувати загальні й особисті інтереси, що існують у суспільстві, був створений базовий інститут керування іншими об'єднаннями, угрупованнями з метою унеможливлення протистояння їх інтересів.

Висновки

Підсумовуючи дане дослідження, відзначимо, що сучасне українське суспільство усвідомило необхідність проведення реформування усіх сфер свого життя і, як наслідок, перетворення України на консолідовану, високо розвинуту, демократичну країну. При цьому слід враховувати те, що українці бачать гармонійне існування різних за ідеологічними спрямуванням груп й прошарків за умов розвитку політичних та економічних інститутів. При цьому такі інститути повинні діяти в інтересах як усього громадянського суспільства, так і кожної особи окремо.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ вивчення зарубіжного досвіду дотримання прав та свобод людини;
- ✓ подальший соціологічний аналіз діяльності інституту омбудсмена.

Джерела

1. Г.Шварц Основні елементи конституції. Журнал Державного департаменту США. Питання демократії. Т.-9 №1, с.-10, 2004 р.

2. Mary Ann Glendon. The low of the добробут: process of the study . "Current", November 1994., p.12-15.

3. Дейвід Метьюс. Громадянське суспільство. Демократія – це дискусія. Коннектикутський коледж, Нью-Лондон, США, 1996, р.26.
4. Рабинович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К. 1994 р., с.-8.
5. Закон України „Про об'єднання громадян” №2460-ХІІ від 16 червня 1992р.
6. Політологія у запитаннях та відповідях//під заг. ред. Левківського К.М., К.-2003, с.-205.
7. Політологія у запитаннях та відповідях/під заг.ред. Левківського К.М., К.-2003 с.-198.
8. Кириченко С. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст. К.1999, с.-40-41.
9. Третя щорічна Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
10. Друга щорічна Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
11. Перша щорічна Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
12. J. Rousen. “Public journalism: Theory and Practice”, Dayton, Ohio, 1994, р.6-18.
13. В. Butros – Gali. Report for Freedom Forum Media Centre. Media Centre Journal, Summer 1995. р. 21-22.
14. Вільям А. Голстон. Роль громадян: права і обов'язки. Демократія – це дискусія. С.-8.
15. Новакова О. Методологічні аспекти дослідження сучасного суспільно-політичного розвитку. Людина і політика. №2 (26) 2003.

Стаття надійшла 10.09.2005 р.